

Ének a budapesti telefonról

(Visszaemlékezések.)

— Az Alkotmány eredeti tárcája. —

Eszébe jutott valakinek, hogy szobrot kellene állítani a geniális Puskás Tivadarnak, a telefonhírmondó feltalálójának, kinek az indítványozó szerint a budapesti telefonhálózat megalkotása köszönhető. A gondolat mindenesetre igen szép, mert egy magyar feltaláló szellemének bemutatandó hódolat lenne, pedig szobra Magyarországon még egyetlen feltalálónak sincs. De ha léteülne a tervbevett szobormű, az legméltóbban ugy állhatna valamelyik közterünkön, ha a két *Puskás-testvérnek*, Tivadarnak és Ferencnek alakját, vagy legalább mellképét ábrázolná. Mert ha Puskás Tivadaré volt a gondolat, hogy Budapesten a telefonhálózat felállításával megelőzze Berlint, Bécsét, Rómát és az egész Keletet, a kivitel érdeme Puskás Ferencé, ki a nagy munkára feltette életét s rajta is veszté azt. Harminc éve mult, hogy Puskás Ferenc sirjában pihen, mint az eszme áldozata s ki ma, hogy felebarátjával csevegjen, vagy hogy üzleti ügyeit intézze, kezébe veszi a budapesti telefon kagylóját, nem is sejti, mily nagy és nemes áldozatot hozott Puskás Ferenc az ő testvéri szeretetének és hazája haladásának, mikor fényesnek ígérkező katonai pályáját elhagyva, a telefon megalkotására adta magát s harmadfél év mulva a «csendes emberek» közé költözött. Hadd mondjam el én, ki ott állottam a budapesti telefon bölcsője mellett, a róla szóló bus éneket, melyet senki sem tud kivülem.

Az 1881. év egyik éveleji délelőttjén magam ültem íróasztalom mellett az egyik fővárosi napilap szerkesztőségében. Délelőtt 10 óra lehetett, amikor még a többi munkatárs nem

szokott bejönni, a beteges szerkesztő csak déltájt, «a báró» (ki ne tudná, hogy ez a feledhetetlen nagy magyar publicista és lángoló hazafi Kaas Ivor volt) csak délután s akkor is csak megkérdezték: «Mi a parancs, miről kell írnom?», a többi munkatárs szanaszét még ilyenkor s csak én, a segédszerkesztő adtam le a délelőtti anyagot a nyomdába s bontogattam föl a gyorslábu Samu, szerkesztőségi szolgálta által hozott postát...

A keskeny tapéta-ajtón kopogás hallatszott, majd egy magas termetű, elegáns ur lépett be, kin föl lehetett ismerni a katonatisztet. A szerkesztő után tudakozódva, megérté, hogy Csukássy szerkesztő bejövetele bizonytalan, mire aztán így szólt:

— Tulajdonképpen nincs vele személyesen elintézendő dolgom, mert én a szerkesztőséghez jöttem tanácsért. Én *Puskás Ferenc* főhadnagy vagyok.

— Én meg K. hadnagy vagyok — válaszoltam. — A lap segédszerkesztője lévén, «a lap én vagyok».

Puskás arcán az a kedves mosoly jelent meg erre, melyet aztán később anyiszor láttam, midőn barátommá vált és sűrűn érintkeztem vele.

— No, én igazán szerencséről beszélhetek, hogy első lépésem mindjárt egy bajtárssal ismertem meg. Szervusz, kedves bajtárs! — mondá, melegen szorítva meg kezemet.

— Parancsolj, kérlek — mondtam erre s ülésel kínáltam meg.

Helyet foglalt s elmondotta, hogy ő bátyja, Puskás Tivadar megbízásából jött Budapestre, hogy itt a telefonhálózatot megosinálja. Az engedély-okmány már elyben megvan, csak ki kell szorítani a minisztertanáctól, aztán a helyiségeket kiszemelni, a vonalakat kipé-

cézni s a munkába fogni. E célból neki egy igen ügyes, nagyműveltségű titkárra van szüksége, ki kitűnően beszéljen angolul, megbízható legyen a végtelenségig, munkabíró és igazi úriember, mert neki kincs volna mással érintkeznie s a saját helyettesítésével nem bizhat meg mást. Ha ismerek ilyen egyént, ajánljam neki, mert mindenek előtt ilyen kell neki, addig a munkába bele sem foghat. Bécsben lakván állandóan, mint huszártiszt, nem igen ismerős Budapesten, a lapot megismervén, legjobbnak gondolta, ha idefordul titkáráért, hátha itt rögtön kap alkalmas embert arra.

— Mindenesetre van ilyen ember — mondtam én — s reményelem, el is vállalja. Ez ifjabb *Horvát Árpád*, fővárosi fiatal orvos, ki mindazon kívánalmakkal bír, miket elsoroltál. Lakása Képiró-utca hét, de délután elküldhetem hozzád.

Puskás ezután megismertetett a telefon intézményével, annak hasznával, berendezésével, miket ma mindenki ismer Budapesten, de amikről akkor mi még mint amerikai mesékről hallottunk. Elmondotta, hogy a gépészek és munkások, kik az föl fogják állítani, már utban vannak Amerikából, de csak angolul tudván, a titkárnak eleinte mindig velük kell lennie, de azonkívül a hatóságokhoz beadandó ügyiratokat is kell szerkesztenie, a háziurakhoz, kiknek házán végig kell vezetni a sodronyokat, eljárnia s rábeszélnie, hogy az engedélyt megadják, azonkívül jobbra-balra futkosnia, mert egy ilyen intézmény sok bajjal jár.

Puskás Ferencnél nem ismertem megnyerőbb modoru uriembert. Csodálatos tapintatosága és gyengédségü férfi volt, ki ha üdvözölt, vagy egy szíves szót váltott szintén uriemberrel, azt vagy barátjává, vagy lekötelezettjévé tette csodás jó modorával. Más ember nem tudta

volna keresztülvinni a vállalatot, mert annyit akadályt gördítettek elé, többnyire tudatlanságból vagy mesés vaskalaposságból. Ez akadályokról, mikor néha vasárnap délután nála voltam s hájos ifju neje egy csésze feketekávéval telt elénk, mesélt nekem komikus részleteket, melyek azonban nagyon szomorúan mutatták be hivatalos intelligenciánkat.

Akivel legtöbb dolga volt az engedély-okmány kivásalása miatt, egy öreg miniszteri tanácsos vala, nevezzük János ur-nak, rövidség okáért. Mikor először járt nála Puskás, fejcsóválva hallgatta azt a huncutságot, hogy itt egy kagylóba beleszólunk s öt mértföldnyire valaki úgy hallja a szavunkat, mintha egy szobában volnánk vele.

— Nem lehet az, öcsémuram! — mondá fejét rázva. — Magát csak elbolondították azzal, hogy az lehetséges.

— De, méltóságos uram, hiszen Párisban én segitettem a bátyámnak az ottani telefont berendezni, magam százszor beszéltem rajta. Ez megvan, ez nem mese.

— Aztán meg, mire jó az? Nem látom be, mi szükség lehet arra.

— Hát tegyük föl, méltóságos uram, hogy gyermeke hirtelen megbetegszik és orvosra van szüksége...

— Nincsenek gyerekeim, aglegény vagyok.

— De hát másnak csak van s percekben mulik a gyermek élete. Gyors segítség megmenti a gyermek életét, azonnal beszélék az orvossal, azonnal jön.

— Egy hordár is megteszi, minek az a nagysíetség?

— Meg aztán, kérem, az üzletembereknek milyen nagy előny, ha egymással úgy beszélhet-

nek, hogy az irodájukból ki sem kell mozdulniok...

— A partvarba a sok tolvaj csalójával, még ezzel is elősegítsük, hogy többet lopjanak — dörmögte János ur. — No már ezért sem engedélyezném, hogy ne könnyítsük meg a csalást.

János ur, ameddig töle telt, meg is akadályozta az engedély-okmány kiadását, mikor aztán többé nem gördíthetett új gátakat az ügy elé, vérző szívvvel mondotta, hogy össze kell dőlnie a világnak, hogy ilyen világesalást is megengednek Budapesten. De ő nem felelős érte, a miniszter erőszakolta a dolgot, ő mossa kezeit.

Puskást közben megismertettem szerkesztőfőnökömmel, Csukássy Józseffel, ki szintén igen kedves uriember volt. Lapunk önzetlenül szállott sikra a telefon eszméjéért s hol dr. Horvát, hol én irtam mellette cikket s iparkodtunk népszerűvé tenni a gondolat kivitelét. Puskás a lap iránti hálából az első vonalat a nádor-utcai szerkesztőség és Csukássy kalap-utcai lakása között létesíté. Az első központ (mily szerény kezdet volt az!) a mai Királyi Pál-utca egy kis egyemeletes sarokházában volt elhelyezve, két kisasszony volt a kezelő, kiket Puskás maga tanított be. A főnehézség azonban ezután jött, a 30—40 előfizető összekapcsolása, mikor huszszor annyi házon kellett a huzalokat végigvezetni s a háziurakkal egyenkint meg kellett alkudni, hogy engedjék meg a vezeték vitelét. Egyikük teljességgel nem volt hajlandó megengedni, szóba sem állott a titkárral, sőt magával Puskással sem; másikuk ezer forint bérösszeget kért az engedélyért. Micsoda lélekemésztő munka volt ez, azt nem képzelni el az, ki ilyent nem végezett. Néha más utcába

kellett átvezetni a huzalt, mert két szomszédos háziur megkötötte magát s nem engedte el háza előtt a drótok elvezetését sem. Horvát Árpád nemsokára vérhányást kapott a sok beszédől és lőtás-futástól s kénytelen volt megválni a vállalatától, Puskás maga maradt.

Ez időtől fogva alig aludt naponként két-három órát, a többi mind munkában telt el, szakadatlanul. Éjjel a munkásokkal járt a vonalakon, mert azok többnyire éjjel dolgoztak, nappal a háziurakkal és a hatóságokkal tusakodott. Amint az előfizetők száma szaporodott, nőtt meg munkaköre, hanyatlott egészsége. Az amerikai «overworking» (agyondolgozás) félelmesen jelentkezett nála, késő volt, hogy óvtuk őt, benne volt s attól félt, hogy összeomlik műve, ha abbahagyja. Aztán 1884 elején egyszerre összeroppant, idegrendszerére felmondta a szolgálatot, a munkát meg kellett neki tiltani s őt kiszállították a «Szép Juhász» vendéglőbe, a budai hegyek közé, üdülni.

Kétszer látogattam őt itt meg és lelkem vérezett látásán. A gondolatok fonálát mindegyre elveszítette.

— Láttad ott fenn, a házak tetején? — kérde tőlem.

Tudtam, mire gondol: akkor állították fel az első vaskereteket a sodronyok számára a házak tetején. Ez volt utolsó öröme, most már biztosítva volt a vállalat jövője, de szegény Ferit a második látogatásomkor már a halál kapujában találtam. Aztán elment ő, utána két év múlva Horvát Árpád, aztán Puskás Tivadar, Csukássy s mindaz, kinek valaha köze volt a budapesti telefonhoz. «Mend oda iaroc vogmuc.» Gondoljatok a civilizáció áldozataira, kik a telefont használjátok!